

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडेल
फैसला
०६९-CI-१३००
मुद्दा:- मोही नामसारी ।

जिल्ला बाँके, साईगाउँ गा.वि.स. वडा नं. ७ जोगा गाउँ बस्ने गोकर्णप्रसाद जोशी----	१	<u>पुनरावेदक</u>
विरुद्ध		प्रतिवादी
ऐ. ऐ. बस्ने झुर्रा नाउँ -----	१	<u>प्रत्यर्थी</u>
		वादी

शुरु फैसला गर्ने:- भूमिसुधार अधिकारी श्री वीरेन्द्र नारायण मल्लिक

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने:- माननीय न्यायाधीश श्री रमेश पोखरेल

माननीय न्यायाधीश श्री सत्यमोहन जोशी थारु

पुनरावेदन अदालत नेपालगंजको मिति २०६७।२।३१ को फैसला उपर न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२ बमोजिम प्रतिवादीको तर्फबाट यस अदालतमा मुद्दा दोहोराई हेरी पाउन निवेदन परी यस अदालतबाट दोहोराई हेर्ने निस्सा प्रदान भई पुनरावेदन रोहमा पेश भएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यसप्रकार छ:-

प्रतिवादी जग्गाधनी गोकर्णप्रसाद जोशीका नाउँमा दर्ता रहेको जिल्ला बाँके, साइगाउँ गा.वि.स. वडा नं. ७ कि.नं. १२८ को ज.वि. ०-०-१४ जग्गाको मोही मेरा एकासगोलका दाई ढोगे नाउँ भएकोमा निजको आफ्नै कालगतिले मिति २०५९।७।१७ सालमा मृत्यु भएको र अन्य सन्तान नभई नजिकको हकवाला म एकमात्र भाइ झुर्रा नाउँ भएको हुँदा मेरा नाममा मोही हक नामसारी गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको फिराद ।

ढोगे नाउँको मृत्यु भएको र निज निसन्तान भएको कुरा वादीले स्वीकार गरिसकेको अवस्था छ । उक्त जग्गा म जग्गाधनीले २०३० सालमा खरीद गरेदेखि नै आफैले जोती आएको छु । उक्त जग्गामा मोहीले कहिले पनि जोतभोग गरेको छैन । यो जग्गामा ढोगे नाउँको मोही लगत कट्टा गरी पाउन मुद्दा परेपछि वादीले यो मुद्दा दिएको हो । वादीको नाममा मोही नामसारी हुनुपर्ने होइन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादीको प्रतिउत्तर पत्र ।

जग्गाधनी प्रमाणपूर्जा, मोहीको १ नं. लगत, वादीको नागरिकताको प्रमाणपत्र, मृत्यु दर्ताको प्रमाणपत्र, ढोगे नाउँ र अहमद नाउँ भन्ने व्यक्ति एकै हो भन्ने गा.वि.स. को सिफारिश र मोही प्रमाणपत्रसमेतको फोटोकपी प्रमाणहरू मिसिल संलग्न रहेको ।

मोही ढोगे नाउँ निसन्तान भै हकवाला भाइ झुर्रा नाउँ मात्र भएको र १ नं. लगतबाट सरदार नाउँको छोरा झुर्रा नाउँ भएको देखिन आएको हुँदा जिल्ला बाँके साइगाउँ गा.वि.स. वडा नं. ७ कि.नं. १२८ को ज.वि. ०-०-१४ जग्गाको मोही ढोगे नाउँको मोही हक भाइ नाता पर्ने झुर्रा नाउँका नाममा भूमिसम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम नामसारी हुने ठहर्छ भन्ने व्यहोराको भूमिसुधार कार्यालय बाँकेको मिति २०६५।७।२५ को निर्णय ।

उक्त जग्गा मोहीले जोतभोग नगरी जग्गाधनीले जोतभोग गरी आएको जग्गा हो । वादीको नाममा मोही नामसारी हुन नसक्नेमा मोही नामसारी हुने ठहराएको भूमिसुधार कार्यालय बाँकेको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उल्टी गरी न्याय निरोपण गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादीको पुनरावेदन अदालत नेपालगंजमा परेको पुनरावेदन पत्र ।

यसमा पुनरावेदक प्रतिवादीले मोही लगत कट्टा गरी पाउँ भनी मिति २०६१।९।१२ मा दिएको मुद्दामा निर्णय नगरी सोपछि दिएको मुद्दाबाट मोही नामसारी गरेको भूमिसुधार कार्यालयको निर्णय फरक पर्न सक्ने हुँदा अ.वं. २०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत नेपालगंजको मिति २०६६।४।२७ को आदेश ।

यसमा सम्बत २०६६ सालको दे.पु.नं. ५१ को मोही लगत कट्टा मुद्दा यस अदालतमा पुनरावेदन परी विचाराधीन रहेकोले उक्त मुद्दासमेतलाई लगाउमा राखी नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत नेपालगंजको मिति २०६६।९।२१ को आदेश ।

कि.नं. १२८ को ज.वि. ०-०-१४ जग्गाको मोही ढोगे नाउँको मोही हक भाइ नाता पर्ने झुर्रा नाउँका नाममा नामसारी हुने ठहराएको भूमिसुधार कार्यालय बाँकेको निर्णय मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत नेपालगंजको मिति २०६७।२।३१ को फैसला ।

पुनरावेदन अदालतको फैसलामा चित्त बुझेन । कि.नं. १२८ को जग्गामा सरदार नाउँ नै मोही नभएको अवस्थामा निजको हकवालाको नाममा मोही हक जान नसक्नेमा मोही नामसारी हुने ठहराएको पुनरावेदन अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण भएकाले मुद्दा दोहोराई हेर्न निस्सा प्रदान गरी पाउँ भन्ने प्रतिवादीको यस अदालतमा परेको निवेदन पत्र ।

यसमा मोही नामसारी गरी पाउँ भनी दावी गर्ने झुर्रा नाउँ मृतक मोही ढोगे नाउँको एकासगोलको भाइ हो होइन भन्ने सन्दर्भमा कुनै प्रमाण नबुझी विवेचनासमेत नगरी भएको भूमिसुधार कार्यालय बाँकेको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत नेपालगंजको फैसलामा भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) र प्रमाण ऐन २०३१ को दफा ३ एवम् ५४ को गम्भीर त्रुटिपूर्ण देखिनाले न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा १२(१)(क) बमोजिम मुद्दा दोहोराई हेर्ने निस्सा प्रदान गरिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।२।२८ को आदेश ।

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरियो । प्रस्तुत मुद्दामा कि.नं. १२८ को ज.वि. ०-०-१४ जग्गा प्रत्यर्थी वादीका नाउँमा मोही नामसारी हुने ठहराएको शुरू भूमिसुधार कार्यालय बाँकेको निर्णय सदर हुने ठहराएको पुनरावेदन अदालत नेपालगंजको फैसला मिलेको छ वा छैन र प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्ने हो वा होइन भन्ने विषयमा नै निर्णय दिनुपर्ने देखियो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा कि.नं. १२८ को ज.वि. ०-०-१४ जग्गाको मोही एकासगोलको दाजु ढोगे नाउँको मृत्यु भई निजको हकवाला पत्नी, छोरा, छोरी कोही नभएकोले आफू एकमात्र नजिकको हकदार भाइ भएको हुँदा भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम आफ्नो नाममा मोही नामसारी गरी पाउँ भन्ने वादीको दावी भएको प्रस्तुत मुद्दामा वादी दावीबमोजिम मोही नामसारी हुने ठहराएको शुरू भूमिसुधार कार्यालय बाँकेको निर्णय सदर गरेको पुनरावेदन अदालत नेपालगंजको फैसला उपर प्रतिवादीको यस अदालतमा मुद्दा दोहोराई हेरी

पाउन निवेदन परी यस अदालतबाट मुद्दा दोहोराई हेर्ने निस्सा प्रदान भई पुनरावेदनको रोहमा निर्णयार्थ यस इजलास समक्ष पेश भएको रहेछ ।

यस सम्बन्धमा मिसिल संलग्न कागजातहरू हेर्दा वादीले दावी लिएको कि.नं. १२८ को जग्गाको साविक मोही सरदार नाउँ भई निजको मृत्युपछि निजको छोरा ढोगे नाउँको नाममा मिति २०५६।३।१८ मा मोही नामसारी गर्ने ठहरी भूमिसुधार कार्यालय बाँकेबाट निर्णय भई उक्त निर्णय अन्तिम भएर रहेको पाइन्छ । सो निर्णय बमोजिम ढोगे नाउँले उक्त जग्गाको मोही हकको प्रमाणपत्रसमेत प्राप्त गरेको देखिन्छ । भूमिसुधार कार्यालयले ढोगे नाउँका नाममा मोही नामसारी गर्ने गरी मिति २०५६।३।१८ मा गरेको निर्णय उपर जग्गाधनीको तर्फबाट कुनै प्रतिवाद भएको मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिएको छैन । साविक मोही सरदार नाउँको मृत्युपछि भूमिसुधार कार्यालयको निर्णय बमोजिम कायम भएको मोही ढोगे नाउँको मिति २०५९।७।१७ मा मृत्यु भएपश्चात भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम मोहीको एकसगोलका भाइ यी प्रत्यर्थी वादी झुर्रा नाउँको नाममा मोही नामसारी हुने ठहराई भूमिसुधार कार्यालय बाँकेबाट निर्णय भएको मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट देखिन आएको छ ।

मोही ढोगे नाउँको मृत्यु भएपछि निज मोहीको आफ्नो श्रीमती तथा छोरा छोरी कोही नभएको र मोहीको सबैभन्दा नजिकको हकदार सहोदर भाई यिनै प्रत्यर्थी वादी झुर्रा नाउँ भएको भन्ने साइगाउँ विकास समितिको मिति २०६१।१०।१८ को सिफारिशबाट देखिन्छ । त्यसका अतिरिक्त ढोगे नाउँको मृत्यु भई निजको हकवाला पत्नी, छोरा, छोरी कोही नभएको भन्ने कुरालाई यी पुनरावेदकले भूमिसुधार कार्यालयमा प्रस्तुत मुद्दाको प्रतिवाद गर्दा प्रतिउत्तर पत्रमा स्वीकार गरेको पाइन्छ । यी प्रत्यर्थी वादी झुर्रा नाउँ साविक मोही सरदार नाउँको छोरा भएको भन्ने कुरा मोहीको १ नं. लगत र मिसिल संलग्न नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपिबाट देखिन्छ । मिसिल संलग्न उक्त तथ्यहरूका सम्बन्धमा पुनरावेदक प्रतिवादीले यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दासमेत अन्यथा जिकिर लिन सकेको पाइदैन ।

मोहीयानी हकको नामसारी सम्बन्धमा भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) को व्यवस्थालाई हेर्दा " यस परिच्छेदको अन्य दफाहरूको अधीनमा रही मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोही सम्बन्धी निजको हक निजपछि निजको एकसगोलका पति, पत्नी, छोरा, छोरी, आमा,

बाबु, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री, छोराबुहारी, नाति, नातिनीबुहारी, दाजु, भाइ, वा दिदीबहिनीहरु मध्ये जग्गावालाले पत्याएको व्यक्तिलाई प्राप्त हुनेछ" भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) को साविक व्यवस्थालाई लैङ्गिक समानता कायम गर्न केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०६३ द्वारा संशोधन गरिएको उक्त व्यवस्थाले मोहीको शेषपछि मोहीयानी हक निजको एकासगोलका पति, पत्नी, छोरा, छोरी, आमा, बाबु, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री, छोराबुहारी, नाति, नातिनीबुहारी, दाजु, भाइ एवम् दिदीबहिनीसम्म पुग्ने गरी मोहीयानी हकको नामसारीको दायरालाई विस्तृत एवम् व्यापक बनाइएको पाइन्छ । उक्त संशोधित व्यवस्थाले माथि उल्लिखित नाताभिन्नका व्यक्ति मोहीको शेषपछि मोहीयानी हकको हकदार हुने भए पनि निज एकासगोलको व्यक्ति हुनु पर्ने अनिवार्य व्यवस्था गरेको पाइन्छ ।

भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) को उक्त व्यवस्थालाई प्रस्तुत मुद्दाको सन्दर्भमा हेर्दा कि.नं. १२८ को जग्गाको साविक मोही सरदार नाउँको मृत्युपछि निजको छोरा ढोगे नाउँका नाममा मोहीहक नामसारी भएको भन्ने कुरामा विवाद छैन । निज मोही ढोगे नाउँको पनि मिति २०५९।७।१७ मा मृत्यु भएपछि निजको एकासगोलका भाइ यी प्रत्यर्थी झुर्रा नाउँले दाजुको नाउँको मोहीहक आफ्नो नाममा नामसारी गरी पाउन सम्बन्धित गा.वि.स.ले गरी दिएको सिफारिशसमेत साथ राखी भूमिसुधार कार्यालयमा फिराद दिएको मिसिलबाट देखिएको छ । यी प्रत्यर्थी वादी झुर्रा नाउँ साविक मोही सरदार नाउँको छोरा र हालको मोही ढोगे नाउँको एकासगोलको सहोदर भाइ भएको भन्ने कुरालाई जग्गाधनी यी पुनरावेदकले खण्डन गर्न सकेको पनि नदेखिँदा भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) को व्यवस्था बमोजिम मोहीको एकासगोलको भाइ यी प्रत्यर्थी वादी झुर्रा नाउँका नाममा मोही नामसारी हुने नै देखिन आयो । यी पुनरावेदक प्रतिवादीले यसै जग्गाको सम्बन्धमा मोही लगत कट्टा मुद्दा दिएको भन्ने मात्र आधारमा मोही नामसारी हुन नसक्ने भन्न मिल्ने हुँदैन ।

उल्लिखित अवस्थामा भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) को कानूनी व्यवस्था बमोजिम हालको मोहीको मृत्युपछि निजको एकमात्र नजिकको हकवाला एकासगोलको भाइ यी प्रत्यर्थी वादीका नाममा मोही नामसारी हुने नै हुँदा मोही ढोगे नाउँको मोही हक निजको एकासगोलको भाइ झुर्रा नाउँको नाममा नामसारी हुने ठहराएको शुरु फैसला सदर गरेको

पुनरावेदन अदालत नेपालगंजको फैसला मनासिव देखिएकाले यस अदालतबाट भएको मुद्दा दोहोराउने आदेशमा उल्लिखित आधारसँग सहमत हुन सकिएन ।

तसर्थ, उपर्युक्त आधार र कारणसमेतबाट मोही ढोगे नाउँको मृत्युपश्चात निजको नजिकको हकवाला पत्नी, छोरा र छोरी कोही नभएकाले एकासगोलको भाइ यी प्रत्यर्थी वादी झुर्रा नाउँको नाममा मोही नामसारी हुने ठहराएको शुरु भूमिसुधार कार्यालय बाँकेको निर्णय सदर गरेको पुनरावेदन अदालत नेपालगंजको मिति २०६७।२।३१ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्तैन । प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाइ दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

प्रधान न्यायाधीश

सम्बत् २०७१ साल पौष महिना २५ गते रोज ६ शुभम्..... ।

इजलास अधिकृत: विश्वनाथ भट्टराई

कम्प्यूटर सेटिङ: विकेश गुरागाई